

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА СУЧАСНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2020: 47; 68–76 • DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vjo.2020.47.10506>

УДК 070:82-92:316.776.4

INVESTIGATIVE JOURNALIST'S LIBRARY: СУПЕРЕЧЛИВІСТЬ, ДОСТОВІРНІСТЬ ТА ПОШУК ПЕРШОДЖЕРЕЛ ДОКАЗОВОЇ БАЗИ ПІД ЧАС РОБОТИ ЖУРНАЛІСТА-РОЗСЛІДУВАЧА

Валентина Стекольщикова

*Міжнародний класичний університет імені Пуліпа Орлика,
вул. Котельна, 2, 54000, Миколаїв, Україна*

e-mail: vagantsva@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-2076-917X>

У статті представлено основні бази першоджерел, алгоритми їх пошуку та інтерпретації в інвестиційній діяльності. Сформульовано концепції методики спростування, перевірки та деталізації інформаційного досьє. Приділено увагу контролю фактів й критеріям релевантності під час роботи з принт та електронними інформаційними носіями.

Визначено й обґрунтовано крізь призму доказової бази розслідувальної діяльності роль і місце якісного інформаційного пошуку у бібліотечних та структурних архівах й сучасних інтернет-сервісах, порталах. Зроблено акцент на параметрах якості пошукових машин й каталогізації веб-сайтів.

Ключові слова: бібліотека інвестиційтора, першоджерела розслідувальної журналістики, інформаційні інтернет-сервіси.

1. Постановка проблеми. Журналістське розслідування – це процес збору даних та фактів, які доводять або спростовують певну гіпотезу. На сьогодні цей процес пошуку у достовірних першоджерелах має і класичні, і сучасні інформаційно-інтерактивні методи, технології та платформи пошуку.

Які ж дані можуть стати основою доказової бази якісного журналістського розслідування? Які першоджерела є доказовою базою? Правдиві джерела розслідування – різнопланові, подекуди суперечливі, проте обов'язково відкриті.

Мета дослідження – дослідити різні якісні концепти пошуку й інтерпретації інформації різних баз та платформ відкритих і закритих даних в інвестиційній роботі журналіста-розслідувача у розрізі ефективності текстів.

Об'єктом дослідження є інформаційні платформи баз даних: класичні та інноваційно-технічні, що становлять джерельну базу журналістського розслідування.

Предметом є ефективність інвестиційних текстів з якісною доказовою базою.

2. Аналіз останніх досліджень та публікацій. Концепції сучасних стратегій пошуку інформації у жанрі журналістського розслідування розглядали: В. Буряк, В. Здоровега, В. Карпенко, С. Корконосенко, О. Тертичний, Л. Шибяєва, М. Шостак та ін. Концептуальну своєрідність інструментарію та потенціалу інвестиційних схарактеризовано у працях О. Глушка, А. Колесниченко, А. Константинова, Ж. Мурикана, О. Тертичного, Дж. Вілмена. Проблему якісних платформ баз даних досліджували у своїх роботах: О. Гороховський, М. Кім, В. Пуля, О. Тарасов, Д. Тужанський, М. Халлер, Л. Шестьоркіна.

3. Методи дослідження – комбінована система методів, що включає комунікативно-риторичний метод з елементами семіотичного і культурологічного аналізу; метод функціонального та структурно-стилістичного аналізу, а також концептуальний авторський підхід «комбінаторної соціотриади».

4. Виклад основного матеріалу дослідження. Потреба доведення того чи іншого твердження виникає за наявності сумнівів щодо його достовірності, релевантності. Доказ – це те, що стоїть на першому місці у інвестиційній журналістиці. «Доказ, у першу чергу, являє собою логічну операцію, метод чи процес встановлення істини шляхом обґрунтування істинності твердження з використанням фактів, даних, документів, фахових суджень»¹.

Інвестиційна журналістика використовує докази двох форм – прямі та непрямі, відповідно до цього й обираються методи та платформи пошуку потрібної інформації у різних базах даних.

Проте варто зазначити, що іноді жоден ресурс не допоможе підтвердити гіпотезу, що базується на помилкових припущеннях (такі аргументи «маркуються» словосполученнями – «усім відомо, що...», «давно встановлений факт...», «цілком очевидно, що...» без посилань на компетентні джерела)².

Журналісти-практики зазначають, що найкращі матеріали розслідувальної журналістики демонструють ретельно сплановану методологію, яка включає в себе ґрунтовну роботу з першоджерелами, формування та перевірку гіпотез, а також ретельну перевірку фактів. Своєю чергою, інвестиційна журналістика, має низку синонімів – пояснювальна, поглиблена або проектна журналістика, що також визначається кількістю першоджерел та якістю доказової бази³.

Відкритим офіційним джерелом можна вважати ресурси, інформація яких є в публічному доступі, щодо компетенції самих платформ не виникає професійних сумнівів, а її визнають у галузі та експерти. Це ресурси всіх українських державних установ та органів; міжнародні ресурси різних установ; ресурси державних установ інших держав.

Окрім того, є низка визнаних у світі аналітичних, консалтингових, рейтингових платформ, інформація яких є експертною, фаховою, на неї спираються представники авторитетних міжнародних організацій. У засягу таких ресурсів – вивчення та

¹ Гороховський, О. (2017), *Фактчек як тренд розслідувань: можливості та перспективи*, ЛІРА, Дніпро, 2017, с. 71.

² Тертичний, А. (2002), *Расследовательская журналистика*, Аспект Пресс, Москва, с. 238.

³ Spark, D. (1999), *Investigative Reporting: A Study in Technique*, Focal Press, Oxford, p. 98.

дослідження деяких галузей чи проблемних питань у світовому (континентальному) масштабі: рівень корупції, політичні та економічні свободи, стан розвитку тих чи інших сфер. Такі структури можуть і не бути державними, проте рівень компетенції їхньої інформації та набутий досвід стосовно істинності інформації – поза сумнівом⁴.

Джерела інформації для розслідування поділяються на три категорії: документи (владні, запитові, бібліотечні), відкриті дані та інсайд. Рейтинговими сьогодні є ті електронні платформи, де можна здобути потрібну для інвесторів інформацію, і в статистичному електронному варіанті, і в документалізованому паперовому^{5 6}.

Верховна Рада України – закони, постанови, додатки, зміни до законів; комітети та їхній склад; партії, депутатські групи та їхній склад; статистика голосувань, присутності депутатів на сесіях, особиста інформація (<http://rada.gov.ua/>).

Кабінет Міністрів України – Положення про відносин України та ЄС, Положення про торгівлю з ЄС, інформація профільних міністерств, постанови уряду (<http://www.kmu.gov.ua/>).

Пенсійний фонд України – розмір пенсій, середня зарплата, відрахування ЄСВ (<http://www.pfu.gov.ua/>).

Державна фіскальна служба України – податкова інформація, відрахування податків, митні відрахування (<http://sfs.gov.ua/>).

Національний банк України – курс валют, консолідована фінансова звітність, резерви, ставки, інформація стосовно банків (<https://www.bank.gov.ua/>).

Міністерство соціальної політики України Субсидії, соціальні виплати, переселенці, заборгованість з виплати зарплат, учасники АТО (<http://www.mlsp.gov.ua/>).

Державна служба статистики України – безробіття, експорт/імпорт, реєстр підприємств, сільське господарство, будівництво, регіональна статистика (<http://www.ukrstat.gov.ua/>).

Міністерство фінансів України – зовнішній борг, платіжний баланс, зарплата, прожитковий мінімум, рівень безробіття (<http://www.minfin.gov.ua/>).

Державна казначейська служба України – державний і місцеві бюджети: доходи, витрати, обслуговування державного боргу, виконання бюджету (<http://www.treasury.gov.ua/>).

Сайт державних закупівель – згідно з чинним законодавством, усе, що продають і купують державні органи на суму понад 100 тисяч гривень, має пройти тендерну процедуру. Всі деталі процедури публікуються на цьому сайті: хто купує, за які гроші, хто був учасником тощо. Інформація на 98% ексклюзивна на цій платформі (<http://tender.me.gov.ua/>).

База даних про закупівлі – створена незалежним виданням «Тексти». Тут можна обрати будь-яке державне підприємство й побачити, скільки грошей воно витра-

⁴ Гороховський, О. (2017), *Фактчек як тренд розслідувань: можливості та перспективи*, ЛІРА, Дніпро, 2017, с. 84.

⁵ Civicinaction (2018), «Як зробити журналістське розслідування, не встаючи з-за комп'ютера», доступно за адресою: <http://civicinaction.com/181-yak-zrobiti-zhurnalistske-rozsliduvannya-ne-vstayuchi-z-za-komp-yutera>

⁶ Гороховський, О. (2017), *Фактчек як тренд розслідувань: можливості та перспективи*, ЛІРА, Дніпро, 2017, с. 115.

тило за певний період, або дізнатись, скільки певне приватне підприємство отримало від держави (z.texty.org.ua).

Єдиний державний реєстр судових рішень – до його бази даних мають заносити усі рішення судів України, окрім тих, що містять державну таємницю та іншу засекречену інформацію (reyestr.court.gov.ua).

Нафтогаз – видобуток газу, ціни на газ, розрахунок цін на газ (<http://www.naftogaz.com/>).

Національна комісія з регулювання цін у сфері енергетики і ЖКГ – ціни на електрику, газ, воду, тепло (<http://www.nerc.gov.ua/>).

База даних власників підприємств в Україні – smida.gov.ua.

Global Financial Integrity – тіньова економіка, офшори (<http://www.gfintegrity.org/>).

Представництво України при ЄС – інформація про торговельні відносини з ЄС (<http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/>).

Сайт державного підприємства Інформаційно-ресурсний центр. На ньому можна довідатись про власників усіх українських підприємств. Він є безкоштовним і загальнодоступним. Обираєте потрібний вам реєстр і шукаєте відомості про людину, фірму, підприємство тощо (irc.gov.ua).

Національна рада з питань телебачення і радіомовлення – окрім поточної інформації, тут можна дізнатися про власників телерадіокомпаній (nrada.gov.ua).

Державна архітектурно-будівельна інспекція України – можна знайти багато «жовтої» інформації – про машини, дачі, земельні ділянки тощо (asdev.com.ua).

Державний реєстр друкованих засобів масової інформації та інформаційних агентств – можна знайти головного редактора видання, яке вас цікавить (dzmi.informjust.ua).

Investigative Dashboard – сайт із реєстрами всіх компаній у світі. Але деякі послуги тут платні (<https://investigativedashboard.org/>).

Taxation and customs union – розмір квот на експорт української продукції в ЄС (<http://ec.europa.eu/>).

Transparency International – індекс сприйняття корупції країнами (www.transparency.org/).

Міжнародний валютний фонд – економічні огляди по країнах: фінансова політика, зовнішні зобов'язання, податковий сектор, обмінний курс, інфляція (<http://www.imf.org/>).

Всесвітній банк – макроекономічні показники країн світу (ВВП, інвестиції, тривалість життя) (<http://www.worldbank.org/>).

TJN – аналіз оподаткування в країнах, індекс офшорних зон зі збереження банківської таємниці (<https://www.teacherjobnet.org/>).

ОБСЄ Європейська – безпекова місія (<http://www.osce.org/>).

IIASA – статистика кількості та якості земельних ресурсів у світі (<http://www.iiasa.ac.at/>).

Євростат – статистика з основних макропоказників в ЄС (ВВП, інфляція, безробіття та ін.) (<http://ec.europa.eu/eurostat>).

ОПЕК – видобуток і торгівля нафтопродуктами (<http://www.opec.org/>).

Інтерпол – боротьба із загальнокримінальною злочинністю (<https://www.interpol.int/>).

Світова організація торгівлі – міжнародна торгівля, торгові відносини (<https://www.wto.org/>).

ЄС (офіційний сайт) – інформація про економічне і політичне життя в ЄС: законодавство, сільське господарство, бізнес, туризм, статистика по країнах Європейського Союзу (<http://europa.eu/>).

Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку (ЮНІДО) – промисловий розвиток і міжнародне промислове співробітництво (<http://www.unido.org/>).

Всесвітня організація охорони здоров'я – медицина, хвороби, інфекції, закупівлі медикаментів (<http://www.who.int/>).

World oil and gas review – статистика світових цін на газ, нафту (<https://www.eni.com/>).

Mercer – рейтинг міст світу з безпеки (<https://www.mercer.com/>).

USDA – експорт зернових, продуктів харчування (<http://www.usda.ru/>).

Стокгольмський інститут проблем світу – торгівля зброєю (<https://www.sipri.org/>).

NDI – моніторинг виборчого процесу (<https://www.ndi.org/>).

Center for Strategic and International Studies (CSIS) – аналітичні дослідження міжнародної політики (<https://www.csis.org/>).

International Centre for Policy Studies (ICPS) – експертний моніторинг реформ, політики уряду в Україні (<http://www.icps.com.ua/en/>).

Центр політико-правових реформ – аналіз законопроектів, антикорупційна експертна діяльність (<http://pravo.org.ua/>).

Варто зауважити, що джерелом інформації для інвестигейторів не є публікації у ЗМІ, вислови експертів, заяви фахівців, які посилаються на інших спеціалістів, а не на першоджерела, документи чи статистичні дані.

Без сумніву, відкриті першоджерела є надійнішими. Інсайдери, як першоджерело, не є надійними. Бо інсайдер міг щось розповісти, переслідуючи певний намір. Отже, виникає запитання: який стосунок має інформатор до того, про що він повідомляє? Зрозуміло, що непричетний до події інформатор є надійнішим, аніж той, що має свої інтереси.

На думку М. Халлера, для перевірки джерела існують такі контрольні запитання: *Чи є інформатор одночасно й першоджерелом* (свідок, експерт, учасник засідання)? Якщо ні: хто є першоджерелом і як інформація потрапила до інформатора? *Який зв'язок існує між інформатором та автором* (він його речник, партнер, конкурент, політичний супротивник, жертва або він постраждав через нього, він його колишній партнер чи конкурент тощо)? *Чи є першоджерело одночасно автором або, відповідно, дійовою особою в події?* Якщо інформатор не є першоджерелом чи можна його назвати інформатором? Якщо так: чи можете ви оцінити надійність першоджерела?⁷

Як свідчать дослідження, розмаїття сфер розслідувань доволі широке. Розслідування проводиться з економічної, політичної, освітньої, соціальної тематики задля суспільного резонансу та досягнення моральної сатисфакції. Щоб уникнути помилок при аналізі документальних, статистичних та інших даних, зберегти логічну послідовність матеріалу, лаконічність і не перевантажити дослідження додатковими

⁷ Халлер, М. (2006), *Пошук і збір інформації*, Академія української преси, Київ, с. 81.

(чи навіть зайвими) даними та фактами, варто подавати інформацію інтегровано та зрозуміло. Зокрема, усі бази даних електронних ресурсів інформації перенасичені цифровими даними. Аби аудиторія зрозуміла алгоритми доказу з таких відкритих першоджерел, інвестигейторам варто робити все графічно, за допомогою таблиць та інфографіки, тизерів чи відеосторі. Доказова база інвестигейторного дослідження має містити посилання на якісні фактологічні першоджерела, і всеукраїнські, і міжнародні.

Накопичуючи потрібний матеріал з обраної проблеми, журналіст-розслідувач стикається з відкритою, конфіденційною і таємною інформаціями. Щодо конфіденційної інформації фізичних чи юридичних осіб, то ці особи самостійно визначають режим доступу до неї. Проте треба пам'ятати, що ст. 50 Конституції України і ст. 30 Закону України «Про інформацію» гарантують право вільного доступу і використання інформації, чия б вона не була, тобто інвестигейтор має право вимагати від бізнесових, комерційних та інших недержавних структур розкриття такої конфіденційної інформації, приховування якої може загрожувати життю і здоров'ю людей, завдати непоправної шкоди навколишньому середовищу⁸.

А. Москаленко вказує на декілька класичних видів джерел інформації. Державна *статистична інформація* підлягає відкритому публікуванню. Забезпечується відкритий доступ громадян, наукових закладів та інших зацікавлених організацій до неопублікованих статистичних даних. Система статистичної інформації, її джерела і порядок одержання визначаються Законом України «Про державну статистику» та іншими правовими актами.

Інформація довідково-енциклопедичного характеру – це офіційні повідомлення та систематизовані відомості у встановлених формах або з використанням передбачених законом засобів про різноманітні події, явища і процеси суспільного життя. Основними джерелами інформації довідково-енциклопедичного характеру є енциклопедії, словники, довідники, путівники, географічні карти, а також довідки, які дають уповноважені на те державні та громадські органи, організації, посадові особи та автоматизовані інформаційні системи.

Інформація про особу – це сукупність офіційних задокументованих даних про неї. Джерелами особистої документованої інформації є видані на ім'я особи документи, а також відомості про особу, які зібрані державні органи, організації й посадові особи в межах своїх повноважень.

Інформація про діяльність державних органів і організацій (правова інформація) – це офіційна документована інформація (законодавчі акти України, акти Верховної Ради та її органів, підзаконні нормативні акти, ненормативні акти державних органів, акти органів місцевого самоврядування й адміністрації підприємств, установ і організацій), яка створюється в процесі діяльності органів законодавчої, виконавчої і судової влади, органів місцевого самоврядування і місцевої адміністрації, громадських об'єднань, державних підприємств, установ і організацій⁹.

Незважаючи на велику кількість офіційних відкритих фахових ресурсів, які визнані і які журналісти-інвестигейтори можуть використовувати як базис для пошуку і генерації аргументів для доказової бази, часто виникає потреба у додаткових даних.

⁸ Глушко, О. (2008), *Журналістське розслідування: історія, теорія, практика*, Арістей, Київ, с. 54.

⁹ Москаленко, А. (1998), *Теорія журналістики*, Експрес-об'ява, Київ, с. 66–67.

У разі потреби до відповідних структур надсилають офіційні інформаційні запити. Перед надсиланням запиту варто досконало вивчити специфіку діяльності структури, щоб лист містив адресні запитання, які стосуються діяльності саме цього органу. Окрім того, важливо чітко формулювати ці запитання, щоб вони були зрозумілими. Документ відповіді на запит класифікують як офіційне достовірне джерело, проте, іноді варто ще підтверджувати його інформацією із відкритих баз даних. Від цього великою мірою залежить повнота отриманої відповіді і, як наслідок, – оперативність та глибина дослідження¹⁰.

«Журналістика різних епох, – зауважує Володимир Різун, – відрізняється методами роботи, подачею фактів тощо. Але незмінним для неї залишається одне: фіксація й відображення сьогодення в авторському викладі (тобто авторське інформування)...»¹¹

5. Висновки. Левова частка інформації з будь-якої тематики лежить на поверхні. Головне – правильно сформулювати запитання й витратити час на пошук відповіді. Отож, одне з головних завдань роботи інвестигейтора з будь-якими даними, добутими з першоджерел – не тільки перетворити їх у надійні аргументи для встановлення істинності заяв, як об'єкта дослідження, а й подати їх у доступній, зручній і зрозумілій для читача формі. Враховуючи те, що здебільшого опрацьовувати потрібно специфічну інформацію, насичену професійними термінами, цифрами, фінансовою аналітикою.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Глушко, О. (2008), *Журналістське розслідування: історія, теорія, практика*, Арістей, Київ, 144 с.
2. Гороховський, О. (2017), *Фактчек як тренд розслідувань: можливості та перспективи*, ЛІРА, Дніпро, 2017, 134 с.
3. Кецмур, Б. (2016), «Специфіка журналістського розслідування у друкованих ЗМІ», *Вісник Львів. ун-ту. Серія Журналістика*, Випуск 41, С. 55–60.
4. Москаленко, А. (1998), *Теорія журналістики*, Експрес-об'ява, Київ, 334 с.
5. Різун, В. (2003), *Маси*, ВПЦ «Київський університет», Київ, 118 с.
6. Spark, D. (1999), *Investigative Reporting: A Study in Technique*, Focal Press, Oxford, 477 p.
7. Тертичный, А. А. (2002), *Расследовательская журналистика*, Аспект Пресс, Москва, 384 с.
8. Халлер, М. (2006), *Пошук і збір інформації*, Академія української преси, Київ, 308 с.
9. Civicinaction (2018), «Як зробити журналістське розслідування, не встаючи з-за комп'ютера», доступно за адресою: <http://civicinaction.com/181-yak-zrobiti-zhurnalistske-rozsliduvannya-ne-vstayuchi-z-za-komp-yutera>

¹⁰ Кецмур, Б. (2016), «Специфіка журналістського розслідування у друкованих ЗМІ», *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*, Випуск 41, с. 55.

¹¹ Різун, В. *Маси* (2003), ВПЦ «Київський університет», Київ, с. 65.

REFERENCES

1. Hlushko, O. (2008), *Journalistic Investigation: History, Theory, Practice*, Aristei, Kyiv, 144 s. [in Ukrainian].
2. Gorohovsky, O. (2017), *Factchek as an Investigation Trend: Opportunities and Prospects*, LIRA, Dnipro, 2017, 134 s. [in Ukrainian].
3. Kechmur, B. (2016), «Specificity of Journalistic Investigation in the Print Media», *Visnyk of the Lviv University. Series Journalism*, issue 41, pp. 55–60. [in Ukrainian].
4. Moskalenko, A. (1998), *Theories of Journalism*, Ekspres-ob'iava, Kyiv, 334 s. [in Ukrainian].
5. Rizun, V. (2003), *Masses*, VPTS «Kyivskyj universytet», Kyiv, 118 s. [in Ukrainian].
6. Spark, D. (1999), *Investigative Reporting: A Study in Technique*, Focal Press, Oxford, 477 p.
7. Tertichnij, A. (2002), *Investigative Journalism*, Aspekt Press, Moskva, 384 s. [in Russian].
8. Khaller, M. (2006), *Search and Collecting of Information*, Akademiia ukrainskoi presy, Kyiv, 308 s. [in Ukrainian].
9. Civicinaction (2018). «How to do a journalistic investigation without getting behind your computer», dostupno za adresoyu: <http://civicinaction.com/181-yak-zrobiti-zhurnalistske-rozsliduvannya-ne-vstayuchi-z-za-komp-yutera>

**INVESTIGATIVE JOURNALIST'S LIBRARY:
INCONSISTENCY, RELIABILITY, AND SEARCH
FOR ORIGINAL SOURCES OF THE CUMULATIVE EVIDENCE
WHILE PERFORMING THE INVESTIGATION**

Valentyna Stiekolshchykova

Pylyp Orlyk International Classical University,

2, Kotelna Str., 54000, Mykolayiv, Ukraine

e-mail: vagantsva@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-2076-917X>

A journalistic investigation is a process of collecting information and facts proving or disproving a particular hypothesis presented to the general public by members of the society. Today, this original sources search process has both classic and modern information-interactive methods, techniques and search platforms.

The goal of the research is to study different qualitative concepts of searching and interpreting information of different open and closed collections of sources and platforms in the process of the investigative journalist's activity in the context of the effectiveness of texts.

The subject is the effectiveness of investigatory texts with a qualitative set of sources.

Research methodology. The use of contextual analysis, elements of component analysis, methods of intertextual comparison and conceptual analysis, linguistic modeling contributed to the singling out and systemic characterization of the informational dossier tools.

Main results and conclusions. The paper presents the main collections of primary sources, algorithms for their search and interpretation in the investigator's activity.

The methodological concepts for refutation, verification, and detailing of the information file are defined. Attention is paid to the control of facts and criteria of relevance while working with printed and electronic information carriers.

The role and place of qualitative information search in library and structural archives and modern Internet services, and portals have been identified and substantiated through the prism of the investigative activity set of sources. The quality parameters of the search engines and website cataloging are emphasized.

Key words: investigative journalist's library, original sources of investigative journalism, information Internet services.